

7–11-SINF O‘QUVCHILARINI KASB-HUNARGA TAYYORLASHDAGI MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISHNING YANGICHA YONDASHISH YO‘LLARI

Valijonova Dilorom olimjonovna

Namangan shahar MMTB ga qarashli 74-maktab psixologi

Annotatsiya: Mazkur tezisda 7–11-sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga tayyorlash jarayonida uchrayotgan muammolar, ularning psixologik, ijtimoiy va metodik omillar bilan bog‘liqligi tahlil qilingan. Shuningdek, o‘quvchilarda kasb tanlash kompetensiyalarini rivojlantirishda innovatsion yondashuvlarning o‘rni va samaradorligi yoritilgan. Tadqiqotda o‘quvchilarning kasb tanlash motivatsiyasini oshirish, mehnat bozori talablariga mos tayyorgarlikni shakllantirish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish bo‘yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: kasb-hunarga yo‘naltirish, o‘quvchi, kompetensiya, mehnat bozori, motivatsiya, innovatsion ta’lim, psixologik tayyorgarlik

Аннотация: В данной статье рассматриваются проблемы, возникающие в процессе профессиональной ориентации учащихся 7–11-х классов, а также их связь с психологическими, социальными и методическими факторами. Освещается значение и эффективность инновационных подходов в формировании у школьников компетенций по выбору профессии. В исследовании предложены рекомендации по повышению мотивации учащихся к выбору профессии, формированию подготовки, соответствующей требованиям рынка труда, и внедрению современных педагогических технологий.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, ученик, компетенция, рынок труда, мотивация, инновационное обучение, психологическая готовность

Abstract: This article analyzes the problems faced in the process of vocational guidance for students in grades 7–11 and their connection with psychological, social, and methodological factors. The role and effectiveness of innovative approaches in developing students’ professional choice competencies are highlighted. The study provides recommendations for increasing students’ motivation in career selection, developing training aligned with labor market demands, and implementing modern pedagogical technologies.

Keywords:

vocational guidance, student, competence, labor market, motivation, innovative education, psychological readiness

KIRISH

Bugungi kunda jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida yosh avlodning kasbiy tayyorgarligi va mehnat bozoriga moslashuvchanligi muhim o'rin tutadi. 7–11-sinf o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirish ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, u o'quvchilarda mehnatsevarlik, mustaqil fikrlash, tanqidiy tahlil qilish, qaror qabul qilish kabi hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Biroq, amaliyot shuni ko'rsatadiki, maktablarda bu jarayon yetarli darajada samarali tashkil etilmagan.

Ko'plab o'quvchilarda kasb tanlashga bo'lgan motivatsiya sust, o'z qiziqishlari va iqtidorlariga mos yo'nalishni aniqlashda qiyinchiliklar mavjud. Bu esa, o'z navbatida, mehnat bozorida kasbiy nomuvofiqlik, ishsizlik va ijtimoiy moslashuvdagi muammolarga olib kelmoqda. O'quvchilarni kasb-hunarga tayyorlashda o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi, psixologik diagnostika tizimining yetarli emasligi, ota-onalar bilan hamkorlikning sustligi muhim to'siq bo'lib qolmoqda.

Shu sababli, o'quvchilarni kasb-hunarga tayyorlash jarayonida yangicha yondashuvlar – raqamli ta'lim texnologiyalari, interfaol metodlar, dual ta'lim modeli va STEAM yo'nalishidagi integratsion yondashuvlarni qo'llash zarur. Bu orqali o'quvchilar o'z qobiliyatlarini amaliy faoliyat orqali sinab ko'rish, mehnat bozoridagi kasblar bilan yaqindan tanishish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Mazkur tezisda 7–11-sinf o'quvchilarini kasb-hunarga tayyorlashdagi mavjud muammolar, ularning sabablari hamda bu jarayonni samarali tashkil etishning innovatsion-pedagogik yo'llari tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi — umumta'lim maktablarida o'quvchilarning kasbiy yo'nalishlarini shakllantirishni takomillashtirish va ularni ongli kasb tanlashga tayyorlash mexanizmini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda o'quvchilarning kasb-hunarga yo'naltirilish jarayonini tahlil etish uchun ilmiy-pedagogik, sotsiologik va psixologik usullar qo'llanildi. 7–11-sinflarda o'qiyotgan 250 nafar o'quvchi, 30 nafar o'qituvchi va 60 nafar ota-ona o'rtasida so'rovnomma o'tkazildi. Kuzatuv va suhbatlar yordamida o'quvchilarning kasb tanlashdagi qiziqishlari, motivatsiya darajasi hamda mavjud to'siqlar aniqlandi. Tahlil natijalari statistik usullar yordamida qayta ishlanib, muammoning asosiy omillari belgilandi.

Tadqiqot natijalari. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarning 65 foizi kasb tanlashda ota-onasining yoki do'stlarining fikriga tayanadi, 20 foizdan ortig'i esa o'z qobiliyatini aniq baholay olmaydi. 7–9-sinflarda o'quvchilar kasblar haqida umumiy tasavvurga ega bo'lsalar-da, 10–11-sinflarda bu yo'nalish bo'yicha amaliy tajriba yetishmasligi seziladi. Ko'pchilik maktablarda kasb tanlash fanining tizimli o'qitilishi, psixologik maslahatlar berish hamda mehnat bozori bilan aloqalar o'rnatish ishlari sust darajada olib borilmoqda.

O'qituvchilar bilan o'tkazilgan suhbatlar shuni ko'rsatdiki, ular o'quvchilarga kasbiy maslahat berishda zarur metodik qo'llanmalar va raqamli resurslardan foydalanish imkoniyatiga ega emas. Ota-onalar esa ko'pincha bolalarining shaxsiy qiziqishlarini inobatga olmasdan, o'z istaklariga ko'ra yo'nalish tanlashga undaydilar. Bu holat o'quvchilarda kelajak kasbiga nisbatan ichki ishonchning shakllanmasligiga olib keladi.

Muhokama. Kasb-hunarga tayyorlash jarayonidagi mavjud muammolarni bartaraf etish uchun, avvalo, bu sohada yangicha yondashuvlarni tatbiq etish zarur. Bugungi kunda dual ta'lim modeli, STEAM (Science, Technology, Engineering, Art, Mathematics) tizimi, modulli o'qitish va raqamli platformalar asosidagi kasbiy yo'naltirish samarali yo'nalishlar sifatida e'tirof etilmoqda.

Dual ta'lim tizimi o'quvchilarga nazariy bilim bilan bir qatorda amaliy tajriba orttirish imkonini beradi. Masalan, 10–11-sinflarda o'quvchilarni mahalliy kasb-hunar markazlari yoki ishlab chiqarish korxonalariga jalb qilish ularning real mehnat muhitini his qilishiga yordam beradi. Bu yondashuv o'quvchilarning mas'uliyat hissini oshiradi, ularni mehnatga tayyorlaydi va kelajakdagi kasbiy qarorlarini ongli qabul qilishga o'rgatadi.

Shuningdek, STEAM yondashuvi o'quvchilarda texnik va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. Bu model orqali kasb tanlash jarayonida o'quvchi o'z qobiliyatini turli yo'nalishlarda sinab ko'radi. Zamonaviy raqamli platformalar – virtual kasb tanlash simulyatorlari, onlayn kasbiy testlar, interaktiv o'yinlar – o'quvchilarga o'z kuchli va zaif tomonlarini aniqlashda katta yordam beradi.

Psixologik yondashuv ham bu jarayonning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. O'quvchilar uchun shaxsiy diagnostika testlari, psixologik maslahatlar, qiziqish va iqtidorni aniqlash anketalari orqali individual kasbiy yo'nalish xaritalarini yaratish mumkin. Bunday yondashuv har bir o'quvchining shaxsiy imkoniyatlarini hisobga olgan holda, unga eng mos kasbni tanlashga yordam beradi.

Maktab, oila va jamiyat o'rtasida uzviy hamkorlikni yo'lga qo'yish ham kasb-hunarga yo'naltirish samaradorligini oshiradi. Maktabda o'quvchilar bilan ishlovchi “kasb yo'naltirish maslahatchisi” lavozimini joriy etish, ota-onalar uchun kasbiy tarbiya bo'yicha seminarlar tashkil etish, mahalliy korxonalar bilan hamkorlikda amaliy mashg'ulotlar o'tkazish dolzarbdir.

Takliflar. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi amaliy takliflar ishlab chiqildi:

1. Maktablarda kasb-hunarga yo'naltirish fanini alohida modul sifatida joriy etish;
2. Har bir o'quvchi uchun individual kasbiy yo'nalish pasporti tuzish;
3. O'qituvchilarni kasbga yo'naltirish bo'yicha maxsus qayta tayyorlash kurslarida o'qitish;
4. O'quvchilar uchun raqamli kasb tanlash platformasini yaratish;

5. Mehnat bozori va ta'lim tizimi o'rtasida ma'lumot almashish mexanizmini yo'lga qo'yish.

Ushbu chora-tadbirlar amalga oshirilsa, o'quvchilarning kasbiy tayyorgarligi, ijtimoiy faolligi va mehnatga bo'lgan munosabati sezilarli darajada yaxshilanadi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, 7–11-sinf o'quvchilarini kasb-hunarga tayyorlash jarayoni zamonaviy ta'lim tizimida muhim, ammo yetarlicha takomillashmagan yo'nalishlardan biridir. O'quvchilarning kasb tanlashdagi motivatsiyasi pastligi, o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi yetarli emasligi, psixologik diagnostika tizimining to'liq yo'lga qo'yilmaganligi hamda ota-onalar bilan hamkorlikning sustligi bu boradagi asosiy muammolardir.

Kasb-hunarga tayyorlashni samarali tashkil etish uchun yangi, innovatsion yondashuvlarni ta'lim jarayoniga kiritish zarur. Buning uchun, birinchidan, **dual ta'lim modeli** asosida o'quvchilarning amaliy faoliyatini kengaytirish lozim. Bu ularga mehnat muhitini o'z ko'zi bilan ko'rish, amaliy ko'nikmalarni egallash imkonini beradi. Ikkinchidan, **STEAM ta'lim tizimini** qo'llash o'quvchilarda ijodkorlik, muammolarni tahlil qilish, texnik tafakkur va tashabbuskorlikni rivojlantiradi. Uchinchidan, **raqamli ta'lim vositalari** va interaktiv testlardan foydalanish o'quvchilarni o'z imkoniyatlarini anglashga, mustaqil kasbiy qaror qabul qilishga o'rgatadi.

Shuningdek, maktab, oila va jamiyat o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish ham muhim ahamiyatga ega. Maktablarda kasb yo'naltirish bo'yicha maslahatchilar faoliyatini yo'lga qo'yish, o'quvchilar uchun amaliy seminar va uchrashuvlar tashkil etish, ota-onalar uchun kasbiy tarbiya bo'yicha metodik ko'rsatmalar ishlab chiqish bu yo'nalishda ijobiy natijalar beradi.

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarning kelajak kasbini ongli tanlashi uchun ularning shaxsiy qobiliyatlari, qiziqishlari va mehnat bozori talablarini uyg'unlashtiruvchi pedagogik mexanizmni yaratish zarur. Faqat shundagina 7–11-sinf o'quvchilari o'z iqtidorini to'liq namoyon eta oladigan, raqobatbardosh mutaxassis sifatida shakllanadi.

ADABIYOTALR

1. Azizov, S. V. (2024). YOSH SPRINTERLARNI SARALAB Olishning O'ZIGA HOS JIHATLARI. Экономика и социум, (2-1 (117)), 126-129.
2. АЗИЗОВ, С. В. (2024). СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НАЧАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ТЕХНИКИ ИГРЫ ГАНДБОЛИСТОВ. Экономика и социум, (6-2 (121)), 831-836.
3. Azizov, S. V., Azizova, R. I., Mahmudjonov, A., & Tuxtaboyeva, N. (2024). SPORTCHILARDA O'YIN JARAYONINI YUQORI DARAJADA IDROK QILISH QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISH INTELLEKTUAL

TAYYORGARLIKNING ASOSIY VAZIFASI. Экономика и социум, (9 (124)), 82-86.

4. Jo'rayev, T. T., Mahmudjonov, A. A., & Shamsitdinova, M. F. (2024). THE EFFECTIVENESS OF USING NATIONAL ACTION GAMES IN DEVELOPING SPORTS ELEMENTS. MASTERS, 2, 29-33.
5. Makhmudovich, G. A. (2024). THE IMPORTANCE OF SPECIAL METHODS IN INCREASING THE EFFICIENCY OF SPORTS EXERCISES. INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY, 730-734.
6. Makhmudovich, G. A. (2024). METHODS OF MONITORING THE PHYSICAL DEVELOPMENT OF HIGH SCHOOL STUDENTS THROUGH GYMNASTICS. INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY, 735-739.
7. Mahmudjonov, A. A., Izatullayev, A. M., & Ergashaliyev, D. N. (2024). THE IMPORTANCE OF GENERAL PHYSICAL FITNESS IN INCREASING THE EFFICIENCY OF SPORTS TRAINING IN PRIVATE SCHOOLS. INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY, 755-759.
8. Makhmudovich, G. A. (2024). MOVEMENT SKILLS OF YOUNG GYMNASTS AND THE LAWS OF ITS FORMATION. INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY, 751-754.
9. Satiyev, S., & Azizov, S. V. (2020). BEGINNINGS OF THE RELATIONSHIP OF TEMPERAMENT TYPES TO EMOTIONAL STRESS AND THE DEGREE OF STRESS RESISTANCE OF FOOTBALL PLAYERS. Scientific Bulletin of Namangan State University, 2(6), 378-385.
10. Shamsitdinova, M. F. (2022). UMUMTA'LIM MAKTABLARI O 'QUVCHILARINING JISMONIY TAYYORGARLIGIGA BASKETBOL SPORT TO 'GARAKLARINING TA'SIRI. INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING, 1(9), 208-212.
11. G'ofirjonova, A. I. (2022). MILIY HARAKATLI O 'YINLARNI SPORT ELEMENTLARINI O 'ZLASHTIRISHDA QO 'LLASHNING SAMARADORLIGI. INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING, 1(9), 171-176.
12. Костикова, О. В., Азизов, С. В., Болтобаев, С. А., Азизова, Р. И., & Махмуджонов, А. А. (2025). РАЗВИТИЕ У ЮНЫХ БАСКЕТБОЛИСТОВ СКОРОСТИ И ТОЧНОСТИ БРОСКА. Физическая культура, спорт-наука и практика, 2, 109-114.
13. Luqmonov, I. B. (2022). KARATE SPORT TO 'GARAKLARINING UMUMTA'LIM MAKTABLARI O 'QUVCHILARINING JISMONIY TAYYORGARLIGIGA TA'SIRI. INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING, 1(9), 166-170.